

А. О. Кирийчук

**ВИХОВАННЯ МИЛОСЕРДЯ ЗАСОБАМИ ПРЕДМЕТІВ
ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ОПИТУВАННЯ УЧНІВ 5–8 КЛАСІВ ЗОШ УКРАЇНИ)**

У статті проаналізовано результати дослідження щодо виховання милосердя засобами предметів духовно-морального спрямування. Визначено ставлення учнів 5–8 класів до цих предметів. Окреслено найважливіші моральні цінності школярів. З'ясовано, що розуміють учні під поняттям «милосердя», та як воно проявляється у їхньому житті.

Ключові слова: учні, моральні цінності, виховання, милосердя, предмети духовно-морального спрямування.

В статье проанализированы результаты исследования воспитания милосердия в процессе изучения предметов духовно-нравственной направленности. Выяснено отношение учеников 5–8 классов к данным предметам. Определены важнейшие нравственные ценности школьников. Выяснено, что именно понимают ученики под понятием «милосердие» и как оно проявляется в их жизни.

Ключевые слова: ученики, нравственные ценности, воспитание, милосердие, предметы духовно-нравственной направленности.

The article deals with the results of research on the education of mercy by using subjects of spiritual and moral guidance. It determines the attitude of students of 5–8 grades to these subjects. Presents the most important moral values of the pupils. It was found what students understand under the concept of «mercy» and how it is manifested in their lives.

Key words: pupils, moral values, education, mercy, subjects of spiritual and moral guidance.

На сучасному етапі становлення Української держави за умови складного політичного та соціально-економічного її стану особливо відчутний негативний вплив на сучасну школу таких суспільних явищ, як посилення аморальності, злочинності, зубожіння та інших, що призводить до знецінення освіти, падіння авторитету учителя, росту агресивності, жорстокості підлітків. Є небезпека виростити бездуховне покоління, не «обтяжене» інтелігентністю, порядністю, яке зневажливо ставиться до культурних та морально-етичних цінностей, не прагне до справедливості та не розуміє сутності поняття «милосердя». У сучасній системі освіти простежується дисбаланс, що виявляється в надмірному акцентуванні на розвитку інтелектуальних та фізичних якостей дитини та на недостатній увазі до духовно-морального виховання та виховання милосердя особистості.

Тому метою освітнього процесу повинно бути не тільки надання основ знань із різних предметів, а й формування всебічно розвиненої, духовно та морально зрілої особистості, готової зустрітися з викликами сучасного життя [5]. Однією з найважливіших проблем нашої держави залишається духовно-моральне відродження українського суспільства. Християнські моральні цінності, які є основою загальнолюдського, гуманістичного світогляду, стають актуальними, відіграють дедалі більш вагомую роль у сучасному вихованні дітей та молоді. Тому виникає гостра проблема в залученні традиційних для українського народу християнських цінностей до процесу виховання дітей, визначенні основних засад, цілей, напрямів і методів формування духовності та світогляду на їх основі, які разом із іншими складовими сприятимуть розвитку та формуванню духовної високоморальної особистості громадянина України [4, с. 96]. Духовно-моральне виховання в сучасній школі передбачає формування у дітей високої духовності й моральної чистоти. За наслідувальною моделлю навчання, яка досить часто застосовується у вітчизняній педагогічній системі та має високий відсоток ефективності впливу на підростаючу особистість, дух як особистість людини виховується духовністю, мораль – моральністю, честь – честю, гідність – гідністю, а милосердя – милосердям [4, с. 195].

Для молодших підлітків – учнів 5–8 класів – формування моральних якостей є найбільш сприятливою діяльністю в період їхнього розвитку. Адже на цьому етапі завдяки предметам духовно-морального спрямування закладаються основи милосердя, духовні цінності, та засвоюються моральні норми поведінки. Духовно-моральне виховання в сучасній школі передбачає формування в дітей високої духовності й моральної чистоти. Адже від того, які цінності засвоять молодші школярі, залежить майбутнє українського народу.

Проблема виховання милосердя має багатовікову історію. Питання етики та морального виховання, розвиток таких моральних цінностей, як любов, милосердя, співчуття, були центральними дослідницькими проблемами у працях педагогів (К. Д. Ушинського, В. М. Сухомлинського, А. С. Макаренка, Я. А. Ко-

менського), психологів (В. Г. Ананьєва, П. М. Якобсона), філософів (Аристотеля, Платона, К. С. Льюїса, В. С. Соловйова). Заслужують уваги праці таких вітчизняних учених із проблематики виховання милосердя, як І. Бех, В. Постовий, О. Гордійчук та зарубіжних учених Л. Ощепкова, В. Шутова. Незважаючи на те, що тема духовно-морального виховання не нова, праць, які б комплексно розв'язували проблему шляхів виховання милосердя школярів, недостатньо для пошуку нових шляхів розв'язання проблем, які постали перед сучасною освітньо-виховною системою на сучасному етапі її розвитку.

Метою дослідження є проаналізувати стан виховання милосердя в учнів 5–8 класів загальноосвітніх шкіл засобами предметів духовно-морального спрямування.

Названа вище мета сприяє виокремленню таких завдань дослідження:

- 1) визначити ставлення учнів 5–8 класів до викладання предметів духовно-морального спрямування;
- 2) окреслити моральні цінності, яких школярі найчастіше дотримуються у повсякденному житті;
- 3) з'ясувати, що розуміють підлітки під поняттям «милосердя»;
- 4) визначити чи проявляється милосердя у житті учнів цієї вікової групи;
- 5) дізнатися, що для школярів найголовніше у житті (в чому полягає сенс їхнього життя).

У Національному університеті «Острозька академія» 16–17 травня 2013 року відбулася Всеукраїнська олімпіада «Юні знавці Біблії» для дітей дошкільного віку та учнів 1–8 класів загальноосвітніх шкіл України. У заході взяли участь «кращі з кращих» школярів нашої держави. Адже «Юні знавці Біблії» – це олімпіада для дітей, які вивчають предмети духовно-морального спрямування, знайомі зі Святим Письмом та усвідомлюють, що таке моральні цінності. Власне, тому ми вирішили провести опитування школярів саме цієї вікової групи.

В анкетуванні брали участь учні 5–8 класів із 10 областей України (Рівненської, Волинської, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Одеської, Тернопільської, Хмельницької, Херсонської, Черкаської), яким було поставлено 18 запитань, що стосувалися поставленої мети дослідження.

Аналіз отриманих відповідей щодо ставлення школярів до предметів духовно-морального спрямування показав, що більшості школярів, а саме 75%, подобається предмет духовно-морального спрямування, який викладається в їхній школі. Для 60% школярів цей предмет є просто цікавим. Учні, яким не сподобалося або було нудно на уроках духовно-морального спрямування, не виявилися.

В анкеті школярам було запропоновано 6 шкільних предметів: математика, українська мова, історія, англійська мова, біологія, християнська етика. Було завдання визначити, який предмет для учнів є найважливішим. Таким чином, учасники опитування повинні були пронумерувати дисципліни від найважливішої до менш важливої. Аналіз отриманих відповідей показав, що для всіх без винятку учнів таким предметом стала «християнська етика».

Про важливість формування світогляду дітей свідчить хоча б те, що на запитання анкети «Чи має цей предмет бути обов'язковим для вивчення у школі?» 100% учнів відповіли «так».

На питання анкети «Які з перелічених моральних цінностей найчастіше дотримуєшся в житті? Пронумеруй від найважливішої до найменш важливої» учні обрали любов. Друге місце дісталось доброті, третє – милосердю, четверте – чесності, п'яте – справедливості. Відповідальність виявилася на останньому місці.

На запитання «Чи потрібно бути милосердним?» 92% опитаних відповіло, що обов'язково потрібно, й лише 8% відповіло, що за бажанням людини. Байдушого ставлення до проблеми милосердя не виявив ніхто.

Загалом варто зазначити, що всі без винятку учні відповідально поставилися до опитування, а саме: відверто відповідали на всі поставлені запитання та висловлювали власну думку. Цікавими виявилися їхні відповіді на запитання «Що таке «милосердя»?». Ось як розуміють його учні 5–8 класів середньої школи. Отже, «милосердя» для п'ятикласників – це:

- «любов до інших, допомога тому, хто її потребує»;
- «безкорислива допомога нужденним»;
- «прояв любові, доброти і уваги до ближнього»;
- «сердечність, небайдужість до чужого горя»;
- «прояв особливої любові до близьких, рідних, і взагалі, людей, що оточують».

Для семикласників милосердя – це:

- «добре, чуйне ставлення до знедолених людей, немічних, калік та загалом до усіх людей»;
- «це коли людина допомагає іншій людині, прислухається до неї та не ображає нікого»;
- «співчуття, допомога та любов до ближнього».

Для восьмикласників милосердя – це:

- «ставлення до людини так, як би ти хотів щоб вона ставилася до тебе».
- «відповідь на зло лише добром»;
- «любов, вміння прощати та допомагати ближньому».

На запитання «Як саме проявляється у вашому житті милосердя?» учні також давали відповіді, які ґрунтувалися на основі їх досвіду. Аналіз відповідей свідчить про правильно сформований світогляд,

вихований характер, коректну поведінку у ставленні до навколишніх, що відбулося завдяки урокам із предметів духовно-морального спрямування. Ось зразки відповідей учнів 5–8 класів на поставлене запитання: «Я пробачаю всім тим, хто мене ображає»; «Завжди ставлюся з любов'ю і повагою до друзів, їм допомагаю»; «Я допомагаю всім, хто потребує моєї допомоги: батькам, немічним, безпритульним тваринам», «Часто мене ображають, проте я намагаюся відповідати на зло лише добром», «Я завжди відношу іграшки, речі, з яких виросла, в дитячі будинки, сиротинці».

Аналізуючи відповіді учнів, для порівняння наведемо цитати з Біблії про милосердя: «Нарешті ж будьте всі однодумні, співчутливі, братолюбні, милосердні, покірливі» (1 Петр. 3:8); «А ви один до одного будьте ласкаві, милостиві, прощаючи один одному, як і Бог через Христа вам простив» (Еф. 4:32); «Не платіть злом за зло, або лайкою за лайку, навпаки, – благословляйте, знаючи, що на це вас покликано, щоб ви успадкували благословення» (1 Петр 3:9) [1]. Порівнюючи відповіді учнів зі словом Євангелія, виявляємо, що життєва позиція учнів не різниться зі Святим Письмом, а навпаки – цілком відповідає йому. Застосовуючи метод проектування, можемо виявити, що такі учні в повсякденному житті будуть щирими та відданими Богу, богобоязними, носіями найкращих якостей, які стануть особистим прикладом у суспільстві, тобто цілком відповідатимуть Біблійному ідеалу людини.

Щоб дізнатися про сенс життя учнів-респондентів та переконатися, чи справді у їхньому житті є частими милосердні вчинки, ми задали запитання «Що, на твою думку, найголовніше мати в житті?» й подали варіанти: а) багато грошей; б) можливість допомагати людям; в) фізична сила і здоров'я; г) цікава робота; г) свій варіант.

Зважаючи на результат аналізу відповідей, ми підсумували. Жоден із опитаних учнів не обрав варіант «А» (мати багато грошей). Майже половина школярів (44%) обрала варіант «Б» (можливість допомагати людям), 13% опитаних обрала фізичну силу і здоров'я, 6% – цікаву роботу. Таким чином, більшість школярів вважає, що головною в житті є можливість допомагати людям. Варіант «Д» обрала 36% школярів. Ось приклади їхніх відповідей: «головне у житті – мати віру в Бога»; «чисте серце»; «любов»; «сім'я»; «щастя»; «Божа поміч і благодать»; «щоб були здорові батьки і всі люди»; «служити Богу»; «мати любов і милосердя». Отже, відповіді учнів свідчать про їх щирість, відкритість, готовність обмірковувати питання милосердя, а також готовність змінювати власну поведінку на краще відповідно до християнського зразка.

Таким чином, на основі результатів дослідження можемо стверджувати, що предмети духовно-морального спрямування є надзвичайно важливими, унікальними за ефективністю й виховним потенціалом із-поміж інших дисциплін шкільного циклу. Учні з задоволенням відвідують уроки, добре розуміють суть поняття «милосердя», та головне, що в повсякденному житті милосердя проявляється у їхніх вчинках. Отже, предмети духовно-морального спрямування допомагають дитині змінюватися на краще, з любов'ю та співчуттям ставитися до ровесників, дорослих.

Перспективним є опитування учнів 9–11 класів щодо затребуваності духовно-моральних цінностей у їхньому житті, а також дослідження передового досвіду викладання вчителів-практиків предметів духовно-морального спрямування.

Література:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту / переклад проф. Івана Огієнка. – К. : Українське біблійне товариство, 2007. – 1375 с.
2. Вишнівська Н. В. Поняття милосердя і його виховання у дітей / Н. В. Вишнівська // Наукові докази Розумного задуму в генезі та бутті Всесвіту : Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – Вип. 3. – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – С. 194–199.
3. Гласс Дж., Стэнли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии / Дж. Гласс, Дж. Стэнли. – М. : Прогресс, 1976. – 496 с.
4. Жуковський В. М., Москальова Л. Ю. Теорія і методика викладання предметів духовно-морального спрямування у середніх загальноосвітніх закладах : навчальний посібник / В. М. Жуковський, Л. Ю. Москальова. – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – 364 с.
5. Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України «Про концептуальні засади вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування» [Електронний ресурс] : затверджене протоколом №8/1-2 від 29.06.2006 р. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/laws/29_06_06.doc.